

Р. П. Зорівчак, Л. Жук

Канада

КАНАДА (англ. – Canada, франц. – Le Canada) – країна у Північній Америці. Займає її пн. частину та численні прилеглі о-ви, зокрема Ванкувер, Королеви Шарлотти, Канад. арктич. архіпелаг, Ньюфаундленд, Принца Едуарда. На Пн. омивається Пн. Льодовитим, на Зх. – Тихим, на Сх. – Атлантич. океанами. Межує на Пд. і Пн. (Аляска) із США. Має мор. кордони з Ґренландією (Данія) та о-вами Сен-П'єр і Мікелон (Франція). Площа 9985 тис. км². Насел. 33,477 млн осіб (2011). У К. проживають 1,2 млн представників аборигенів, зокрема індіанців (крі, оджибве, ірокези, чорноногі), метисів та ескімосів. Існує 2,5 тис. індіан. резервацій, більшість ескімосів мешкає на федерал. тер. Нунавут. Значну роль відіграє імміграція. Першими європ. колоністами в К. стали французи. Хоча імміграція із Франції в К. була незначною, насел. Нової Франції в 17 ст. швидко зростало за рахунок природ. приросту, і до серед. 19 ст. чисельність франкоканадців значно переважала англоканадців. Нині франкоканадці компактно живуть на тер. старих франц. колоній – у провінції Квебек, на пн. Нью-Брансвіка, на сх. *Онтаріо*, на пд. *Манітобі*. Англомовна колонізація була етнічно строкатішою (ірландці, англійці, шотландці, валлійці). Чисельність англомов. колоністів підтримувалася постій. притоком нових іммігрантів. Через посередництво британ. торгових компаній від серед. 18 ст. до К. почали прибувати також німці та голландці. Від серед. 19 ст. у К. розпочався період нової імміграції, в якій взяли також участь євреї, шведи, італійці, норвежці, поляки, греки, китайці (переселенці з Азії зазнали дискримінації і часто були змушені виїжджати до США або Китаю), які оселялися переважно в зх. провінціях. Найбільшою була імміграція з Європи наприкінці 19 – на поч. 20 ст., третьою за чисельністю в якій (після англійців та шотландців) була укр. група. Українці оселялися переважно в степ. провінціях, зберігали укр. культуру. Нині більшість канадців, предки яких мають укр. коріння, мешкає в Онтаріо, Альберті та Манітобі. На поч. 21 ст. імміграція продовжує відігравати значну роль у збільшенні насел. К., дещо змінився нац. склад іммігрантів (переважають працездатні особи, кваліфіков. спеціалісти з країн Азії, менше – Європи, Африки та Пд. Америки). К. дотримується концепції багатокультурності (прийнята 1971, закріплена Канад. актом про багатокультурність 1988), яку перейняли деякі європ. країни. Природ. приріст насел. 3 % (при рівні фертильності 1,61 дитини на одну жінку; 2007). Міське насел. складає понад 80 %. Віросповідання (2001): католицизм – 43,2 %, протестантизм – 29,2 %, іслам – 2 %, православ'я – 1,7 %. Адм. поділ – 10 провінцій і 3 т. зв. самоуправні тер.,

підпорядк. федерал. уряду країни. Столиця – *Оттава* (від 1857; 883,4 тис. осіб, 2011). Найбільші міста (млн осіб, 2011): *Торонто* (5,58), *Монреаль* (3,82), [Ванкувер](#) (2,31), [Калґарі](#) (1,21), [Едмонтон](#) (1,16). Держ. мови: англійська, французька. Держ. устрій – конституц. монархія. Влада монарха (королева Великої Британії Єлизавета II) є номінальною. Її представляє генерал-губернатор, якого на 4 р. призначає прем'єр-міністр і затверджує королева, та 10 лейтенант-губернаторів – по одному у кожній провінції. Вся повнота влади належить федерал. парламенту й уряду. Законодавча влада: Інститут королеви (представлений генерал-губернатором), верхня палата – Сенат і Палата громад. КМ складається з членів партії прем'єр-міністра і, як правило, депутатів Палати громад. Осн. політ. сили: Консервативна партія, Нова демократ. партія, Ліберал. партія, «Квебекський блок», Партія зелених. Грош. одиниця – канад. долар. Член ООН, Співдружності націй, Франкофонії, ОБСЄ, НАТО, ОАД, «Великої вісімки», СОТ, МВФ.

Назва «К.» походить від слова «kanata», що у перекл. з мови індіан. племені ірокезів означає «село, поселення». Як вважають канад. дослідники, 1535 мешканці регіону навколо сучас. м. Квебек користувалися цим словом, щоб направити франц. дослідника Ж. Картьє до ірокез. поселення Стадакона (знаходилося побл. сучас. м. Квебек). Перші люди на тер. ниніш. К. з'явилися бл. 30 тис. р. до н. е., прийшовши з Азії до Америки через Берінгову протоку. За деякими даними, у 10 ст. Лейф Еріксон разом з ін. вікінгами досяг о-ва Ньюфаундленд і п-ова Лабрадор. Наприкінці 15 ст. Х. Колумб відкрив Америку, згодом Дж. Кабот (З. Каботто) здійснив 2 подорожі до Пн. Америки, проголосивши розвідані тер. володіннями короля Англії Генріха VII. 1535 і 1536 Ж. Картьє дослідив затоку Св. Лаврентія і дав цій тер. назву К. Від 1663 К. – провінція Франції. 1670 засн. «Компанію Гудзонової затоки» (здобула право займатися торгівлею в р-ні затоки). Від поч. 18 ст. виникло протистояння між французами, англійцями та індіанцями. Активність англ. сторони поступово зростала. За Париз. мирним договором 1763, унаслідок поразки Франції у Семиріч. війні, К. остаточно перейшла під британ. панування. Формування канад. державності завершилося Актом про Британ. Пн. Америку (1867 ухвалений парламентом Великої Британії). Об'єдн. провінцій Онтаріо, Квебек, Нова Шотландія і Нью-Брансвік започаткувало процес формування домініону К. В Акті визначено межі повноважень федерал. та провінц. урядів. У ст. 91 проголошено винятково законодав. компетенцією парламенту К., та, відповідно, сферою діяльності федерал. уряду як виконав. органу влади, питання держ. боргу, податків, банк. справи й грош. обігу, поліції та оборони, кримін. законодавства, зв'язку, судноплавства, мір і ваги, патент. справи, імміграц. питання, переписи, статистику, регулювання торгівлі та обміну тощо. 1905 створ. провінції [Саскачеван](#) і [Альберта](#), 1949 – провінцію Ньюфаундленд і Лабрадор, 1999 – тер. Нунавут. Як домініон Великої Британії К. брала участь у 2-х світ. війнах. На поч. 1982 британ. парламент ухвалив закон (Акт про К.), за яким припинено дію законодав. повноважень метрополії до К. На його основі вже канад. парламент ухвалив 17 квітня 1982 Акт про конституцію, який

об'єднував усі попередні конституц. акти.

Рельєф К. змінюється зі Сх. на Зх.: Аппалац. р-н (гори на Пд. Сх.), Канад. щит (із перепадами висот 300–1500 м), рівнини степ. провінцій (Манітоба, Саскачеван, Альберта), континентал. низовини [Британської Колумбії](#) та скелясті гори (частина Кордильєрів; найвища точка – г. Логан, 5959 м). Клімат країни варіюється від арктич. на Пн. до помір. на Пд. Середня температура січня на Пн. може становити -35°C , на Пд. – -20°C , на Сх. – -5°C , на Зх. – -4°C . На узбережжі Британ. Колумбії, особливо на о-ві Ванкувер, клімат помір., з м'якими дощовими зимами. Найбільша кількість опадів – на узбережжях (до 2500 мм), найменша – у центр. частині (200–500 мм). Найбільші ріки: Маккензі, Юкон, Св. Лаврентія, Нельсон, Невільнича. Маккензі – найдовша річка пн. частини материка з протяжністю понад 4,2 тис. км. 2/3 усіх річок К. належать до бас. Пн. Льодовитого океану. У К. – найбільша кількість озер у світі. Серед них – група Великих озер, Велике Ведмеже, Велике Невільниче, Вінніпег, Атабаска. Рослин. і тварин. світ К. різноманітний, істотно змінюється з Пн. на Пд. Понад 50 % тер. країни вкрито лісами. Особливо цінні породи дерев: дугласія, гігантська туя, бальзамічна піхта, чорна та біла ялиці, а також жовта береза, дуб, клен (символ держави). Багатий і тварин. світ. У зоні тундри водяться білий ведмідь, пн. олень, лемінг, тундровий вовк, полярний заєць; на Пд. поширені лісовий бізон, лось, олень, гризлі та ін. Нац. парки: «Вуд-Баффало» (створ. 1922; один із найбільших у світі), «Банф» (засн. 1885), «Озер Ватертон» (створ. 1895; обидва – провінція Альберта), «Йоугоу» (провінція Британ. Колумбія, засн. 1886), «Гори Торнгат» (провінція Ньюфаундленд і Лабрадор, створ. 2005), «Ауюйттук» (тер. Нунавут, засн. 2001).

К. має розвинену ринк. економіку з дещо більшим уряд. регулюванням, ніж, напр., США, але набагато меншим, ніж у деяких європ. країнах. Після періоду спаду економіка держави певною мірою зростає, але дається взнаки світ. екон. криза. ВВП становить 1266 млрд дол. США (2007), у розрахунку на особу – 38,4 тис. дол. США. У К. невисокий рівень безробіття (станом на 2010 складав бл. 8 % від усього працездат. насел.). Є значні запаси природ. газу на сх. узбережжі, а також нафти в Альберті. Великі поклади нафт. пісків Атабаски – 2-е найбільше родовище нафти у світі після Саудів. Аравії. У Квебеці, Британ. Колумбії, Ньюфаундленді і Лабрадорі, Онтаріо, Манітобі гідроелектроенергія – найпоширеніше і найдешевше джерело енергії. Також є значні родовища золота, нікелю, алюмінію, свинцю. Добувають залізну руду (Ньюфаундленд і Лабрадор, Квебек), руди кольорових металів (Онтаріо, Манітоба, Квебек, Британ. Колумбія), азбест (4-е м. після Росії, Китаю, Казахстану; переважно на Пд. Квебеку), алмази (4-е м. після Ботсвани, Росії та Австралії; родовище Дайавік). К. – один із найбільших у світі виробників с.-г. продукції; повністю забезпечує внутр. потреби осн. видів продовольства; експортує 50 % с.-г. продукції. Для с. господарства К. характерний високий рівень механізації та продуктивність праці. Пл. с.-г. угідь бл. 68 млн га (7,4 % тер. К.), з них бл. 53 % – рілля, 47 % – луки і пасовища. У с. госп-ві переважає тваринництво; осн. види продукції – молоко, яловичина, телятина, свинина, м'ясо птиці,

яйця. Розвинене хутряне звірівництво (норка, лисиця), хутряний промисел (бобер, куниця, білка, койот), а також рибальство (К. – один із провід. світ. експортерів мороженої риби). Канад. прерії (Манітоба, Саскачеван, Альберта), освоєні значною мірою завдяки декільком хвилям укр. еміграції, займають передові позиції з вирощування пшениці (переважно на експорт) та ін. зерн. культур. Вирощують також овочі, гречку, гірчицю, соняшник, жито. В окремих пд. р-нах розвинене садівництво й виноградарство. 70 % традиц. канад. продукту – кленового сиропу – виробляють у Квебеці. Основні галузі промисловості: добувна, енергетика, кольорова металургія, машинобудування (переважно транспортне), хім. та нафтохім., ліс., деревообробна та целюлозно-паперова. К. займає 1-е м. у світі з виробництва цинку й урану. Високорозвинена переробна пром-сть, передусім на Пд. Онтаріо й у Квебеці. У К. знаходиться один із провід. світ. виробників авіакосміч. техніки – компанія «Bombardier Inc.», яка також випускає швидкісні потяги і рухомий залізнич. склад. У країні розташ. філії багатьох амер. та япон. автомоб. компаній. Економіка К. суттєво пов'яз. із США, зокрема 1989 між країнами укладено Угоду про безмитну торгівлю, 1994 США, Мексика і К. підписали тристорон. Пн.-амер. договір про вільну торгівлю. Бл. 75 % експорту припадає на США. У К. розвинена широка транспортна система вантажо- та пасажироперевезень. У структурі вантажообігу лідирує трубопровід. транспорт (39 %), пасажирообігу – автомоб. (93 %). Довжина автошляхів 1408,8 тис. км, залізниць – 74,6 тис. км (1995 через екон. неефективність приватизовано підприємства залізнич. транспорту, що призвело до закриття низки нерентабел. ділянок мережі). Мор. транспорт здійснює переважно зовн.-торг. перевезення. Мор. порти: Ванкувер, Ком-Бай-Чанс, Сент-Джон, Порт-Гоксбері, Монреаль, Квебек, Сет-Іль, Галіфакс, Пор-Картъє; гол. аеропорти: Торонто, Ванкувер, Монреаль, Калґарі, Едмонтон, Оттава, Галіфакс, Вінніпег.

К. – батьківщина ляркосу і хокею з шайбою. 1904 засн. Міжнар. хокейну лігу (нині Нац. хокейна ліга – НХЛ). Серед ін. популяр. видів спорту – [бейсбол](#), плавання, теніс, [баскетбол](#), бокс, [легка атлетика](#), [гірськолижний спорт](#), [бобслей](#), фігурне катання, керлінг. Першу золоту медаль на Олімп. зимових іграх здобула 1924 хокейна збірна К. Успішними були виступи канад. фігуристів: олімп. чемпіонами стали – в одиноч. жін. катанні Б.-А. Скотт (1948); у парному катанні Б. Ваґнер і Р. Пол (1960), Ж. Сале і Д. Пелетьє (2002), Т. Вертью і С. Мойр (2010). В одиноч. чол. катанні К. Браунінґ 4 рази вигравав чемпіонати світу (1989–91, 1993). Значних успіхів неодноразово досягали канад. боксери. Від 1967 проводять Канад. літні ігри (раз на 4 р.).

У кожній із провінцій та тер. К. діє своя система шкіл. освіти, оскільки в К. немає єдиної освіт. системи. Функціонують дошкіл. навч. заклади для дітей 4–5 р. У більшості провінцій повна середня освіта займає 12 р., у Квебеці – 11. Діють 6-річні початк., 3-річні заг. середні, 3-річні повні середні школи. Кількість недерж. шкіл незначна. У системі вищої освіти – бл. 150 ВНЗів. Серед них – Університет провінції Нью-Брансвік (м. Фредеріктон; найдавніший ВНЗ К.), Університет Торонто, Оттав. університет, Університет Лавалля (Квебек), Університет

Вінніпеґа, Монреал. університет, Університет Манітоби (Вінніпеґ), Університет Альберти (Едмонтон), Університет Британ. Колумбії (Ванкувер), Університет Карлтон (Оттава). Найдавніша наук. організація країни – Королів. товариство К. в Оттаві (створ. 1882, реорганіз. 1974), у складі якого – Академія літ-ри і гуманітар. наук, Академія гуманітар. і соц. наук. Серед ін. наук. установ – Геол. служба К. та Канад. інститут дослідж. у галузі охорони здоров'я в Оттаві, Королів. академія мистецтв К. та Нац. інститут раку в Торонто, Агентство з атом. енергії в м. Міссісссоґа побл. Торонто. У К. – понад 2 тис. музеїв та істор. парків (найвідоміші розташ. у найбільших містах). Щодня виходить понад 100 газет, з яких 11 – франц. мовою. Від 1917 працює гол. агентство новин «Canadian Press».

У сучас. мистецтві й арх-рі К. поєднані риси мистецтва корінних народів та переселенців з Європи і США. Європ. колоністи точно відтворювали споруди метрополій. У 2-й пол. 19 ст. визначено стандартну структуру нових міст із малоповерх. забудовою, прямокут. сіткою вулиць і діловими центрами, де почали зводити хмарочоси амер. типу. Серед відомих художників – Ф. Бокур, А. Пламондон, К. Кріґгоф, П. Кейн, Дж. Макдоналд, А. Лізмер, Ф. Варлі, Л. Герріс, Т. Томсон, А.-Й. Джексон, Е. Карр, Дж.-У. Моріс, Ж.-П. Ріопель, П.-Е. Бордуа, Дж. Буш, В. Курилик, Дж. Шадболт, Д. Коупленд, Г. Курноу, Р. Бейтман, К. Данбі, *Т. Полатайко*. Розвинені декор.-ужитк. мистецтво (обробка металу, килимарство, кераміка), нар. творчість (різьблення на дереві, вишивка українців, кам'яна скульптура ескімосів).

У К. театр почав розвиватися від 17 ст. Спочатку це були аматор. трупи, які не мали постій. приміщень. 1789 побудовано Новий Великий театр у Галіфаксі, 1825 – Королів. театр у Монреалі. У репертуарі переважали твори канад. драматургів Ж. Кенеля, Ч. Мейра. На поч. 20 ст. організовано багато аматор. труп при університетах, церквах, клубах (найбільші в Монреалі, Оттаві, Ванкувері). Від 1940-х рр. формувалися профес. театр. трупи у великих містах. Період кін. 20 – поч. 21 ст. ознаменувався появою авангард. театр. колективів. 1990 Р. Лепаж заснував театр «Ex Machina» (Квебек), у виставах якого поєднує сучасні технології та класичні уявлення про театр. Швидко розвивається альтернатив. театр. рух «фриндж» – експерим. мобіл. театр. трупи, які освоюють різноманітні нетрадиц. сценічні форми. Від 1953 проводять Шекспірів. фестиваль у м. Стратфорд (Онтаріо).

1984 в Монреалі відкрився перший нац. цирк «Дю Солей» під керівництвом Г. Лаліберте, з появою якого зародився новий напрям у світ. цирк. мистецтві (сюжетне яскраве шоу з елементами цирк., хореогр. та вокал. мистецтва, традиц. драм. театру, в якому об'єднано виступи жонглерів, гімнастів, клоунів, спортсменів). На поч. 21 ст. у колективі, що має стаціонарні трупи і цирку-шапіто, працюють понад 500 артистів із різних країн світу.

На розвиток муз. культури К. суттєво вплинули традиції осн. груп насел. – індіанців та іммігрантів з Європи. Наприкінці 19 ст. виникла низка колективів і т-в: перший симф. оркестр (1819–78; на поч. 20 ст. симф. оркестри засн. у найбільших містах, нині вони є в

багатьох провінцій. містах К.), філармон. товариства в Торонто (1845–94) та Монреалі (1875–99), Мендельсонів. хор Монреаля (1864–94). Профес. муз. освіту в 2-й пол. 19 ст. отримували на муз. ф-тах університетів К. 1868 засн. незалежну муз. школу – Муз. академію Квебеку. 1886 відкрито консерваторію в Торонто, 1887 – у Галіфаксі (Примор. консерваторія виконав. мистецтв), 1904 – у Монреалі (Консерваторія Мак-Гілла). Серед перших профес. композиторів – К. Лавалле – автор патріот. пісні «О, Канадо!» (від 1980 – нац. гімн К.). Розвивається також оперета (муз. театр «Орфей» в Оттаві), хор. мистецтво (профес. хор «Фестівал Сінґерс» у Торонто). У К. проводять низку муз. фестивалів та конкурсів: джаз. музики (від 1980), нової музики (від 2003) у Монреалі та камер. музики в Оттаві (від 1994).

Першими балет. колективами в К. були напівпрофес. трупи. 1939 відбувся перший виступ «Вінніпезького балету» (від 1953 – Королів. балет Вінніпеґа; засн. хореограф Г. Ллойд і танцівниця Б. Фараллі), у репертуарі якого були класичні балетні постановки, згодом – балети сучас. хореографів. 1951 у Торонто С. Франка заснувала Нац. балет К., що став найбільшим балет. колективом у країні; від 1959 при ньому діє балетна школа.

Кіно К. розвивається в тісному взаємозв'язку з кінематографом США. Перший фільм, який було знято на тер. К., був рекламним (1898); перший ігровий фільм – «Еванжеліна» (1914, реж. І.-П. Саллівен, У. Кавано), перший звук. фільм – «Вікінг» (1931, реж. Дж. Мелфорд). 1906 у Монреалі відкрито перший кінотеатр. Від поч. 20 ст. розпочато виробництво докум. фільмів (переважно на тему імміграції). У 1930–40-х рр. осн. мотивом у кінематографі К. було формування самосвідомості канадців. У цей час низкою законодав. актів заохочувалася кінодокументалістика, розвивалася анімац. нац. школа. Для подолання застою канад. кінематографа у 1967 створ. Канад. корпорацію з розвитку кіно, що сприяла зростанню кіновиробництва.

Література народів К. розвивається переважно англ. і франц., а також укр., шотланд., ісланд., угор., рос., їдиш та ін. мовами. Усна нар. творчість індіанців та ескімосів К. (міфи, легенди, казки, пісні) зібрана й опубл. англомов. канад. письменниками. Про життя корінного насел. К. писали Полін Джонсон (справж. – Текайонуйк), Маркузі, Сіра Сова (справж. – Дж.-С. Белані).

Література англ. мовою виникла у 2-й пол. 18 ст. після британ. колонізації і розвивалася під впливом англ. літ. традицій. Першими творами були листи, мемуари, щоденники місіонерів та мандрівників. З'явилися крутії. романи Т.-Ч. Гелібертоне та істор. – Дж. Річардсона. 1860-і рр. – початок розвитку власне канад. англомов. літ-ри, осн. мотивом якої був процес становлення культури молодії країни. Сформовано школу поетів-романтиків (І. Крофорд, В.-Б. Кармен, А. Лампмен та ін.). 1921 утвор. Канад. асоц. письменників, надрук. перші антології. Тематика цього періоду різноманітна: антивоєнні романи *В. Макдоналда*, волелюбні поезії *Дж. Уоллеса*, соц. твори *Д. Лайвсей*, *М. Каллагана*. У 1940–50-х рр. опубл.

антимілітарист. романи М. Лаурі. Г. Макленнан у своїх творах порушив проблему англо- і франкоканадців, у романах Г. Мерфі та Е. Манстергельма провідною стала тема захисту природи. Згодом розвивалися нові жанри – т. зв. романи прерій (Дж. Риг'а), що передають настрої ізоляваності людини в оточенні суворой природи, та урбаністичні романи (Р. Дейвіс, М. Каллаген). Більшість творів 1970–80-х рр., як прозових, так і драм., присвяч. проблемі існування людської особистості в сучас. канад. суспільстві (романи Дж. Бойла, М. Лоренс, Р. Дейвіса, п'єси Т. Макдоно).

Література франц. мовою (переважно у Квебеці) сформувалася у 16 ст. Першими творами були хроніки та реліг. твори місіонерів (найвідоміші представники – Ж. Картьє, С. Шамплен). Першою франкомов. письменницею, яка народилася у Квебеці, була черниця М. Морен. Становлення франкомов. літ-ри нерозривно пов'яз. із боротьбою франкоканадців за свої права. Цю тематику відображено у творах кін. 19 ст. (поезії М. Бібо, драми А. Жерен-Лажуа, романи П. Лакомба, П.-О. Шово, Ф.-О. де Гаспе-сина, епопея Ф.-К. Гарно). Від 1860-х рр. бере початок літ. рух т. зв. патріот. школи Квебеку (романи Ф.-О. де Гаспе-батька, вірші Л.-О. Фрешетта). Представники монреал. літ. школи (виникла 1895) уникали патріот. тематики, їхня поезія тяжіла до символізму й декадентства (твори Е. Неллігана).

На поч. 20 ст. розширилася тематика прозових творів, набули розвитку нові жанри: реаліст. роман (Л. Емон, Ж.-Ш. Гарві), т. зв. роман землі (А. Рінке). Література 1940–50-х рр. присвяч. соц. проблемам, антифашист. тематиці, життю канад. селян. Здобули визнання поезії Р. Жігера, Ж.-Г. Пілона, Г. Мірона, романи Г. Руа, Р. Лемлена, Р. Шарбонно, п'єси П. Тупена, М. Дюбе та ін.

Дипломат. відносини між державами встановлено 27 січня 1992. Від квітня 1992 функціонує Посольство К. в Україні, а від листопада того ж року – Посольство України в К. У березні 1993 відкрито Ген. консульство України в Торонто. 1994 та 2001 відносини між державами закріплено Деклараціями про стратег. партнерство. У вересні 2009 між обома країнами укладено Дорожню карту укр.-канад. відносин. 2010 підписано міжуряд. укр.-канад. Меморандум про молодіжні обміни, згідно з яким особа віком від 18-ти до 35-ти р. може подорожувати, навч. та працювати в ін. країні терміном до 1-го р. Водночас від 1991 через Агентство міжнар. розвитку К. сприяє розвитку екон., політ., демократ. та державниц. реформатор. процесів в Україні. Заг. сума канад. тех. допомоги Україні становить 400 млн дол. Так, 2011 уряд К. оголосив про виділення понад 36 млн дол. на підтримку 6-ти проектів, що відповідають пріоритетам розвитку нашої держави. 2011 відбулося урочисте відзначення 120-річчя поселення українців у К. За даними посольства України в К., від 23 червня до 9 липня 2011 організовано найбільший в історії укр.-канад. відносин проект «Істор. потяг укр. піонерів».

Українці в Канаді. Першими українцями, які прибули до К. на пароплаві «Орегон» у вересні 1891, були галичани І. Пилипів та [В. Єлиняк \(Еленяк\)](#). Однак, канад. учені укр. походження припускають, що вихідці з України могли потрапити до К. й раніше, шукаючи вільних земель, придат. для ведення с. господарства. Вони могли мігрувати із США, оскільки початок укр. імміграції туди припадав на 1870-і рр. Ця гіпотеза пов'яз. із тими можливостями, які надавала К. для поселення вихідцям з ін. країн, і, особливо, з с.-г. характером імміграції. Так, у Зх. К. за номінал. плату (10 дол.) поселенцю надавали землю пл. 160 акрів (бл. 64,7 га), яку той зобов'язувався обробляти. Під час 1-ї хвилі укр. еміграції (1891–1914) до К. прибуло бл. 172 тис. осіб (5,23 % канад. імміграції того періоду). Це були здебільшого вихідці із зх.-укр. земель, які перебували на той час у складі Австро-Угорщини. Важкі умови життя укр. поселенці подолали завдяки великій витривалості та наполегливості. Площі укр. поселень в К. іноді становили десятки, а то й сотні км². Найбільші з них – у лісостеп. смузі К., що простягнулася від Пд.-Сх. Манітоби до Пн.-Зх. Альберти. У селах панувала укр. мова, пісня, побут. Серед сільс. насел. пунктів були поширені укр. назви – Витків, Горлиці, Збараж, Золочів, Коломия, Новий Київ, Січ, Снятин, Сокаль, Стрий. Імміграція відновилася після 1-ї світової війни. Вона охопила також пн.-зх. землі і Закарпаття, але уряд К. обмежив її найближчими чл. родини, голова якої постійно перебував у К., та селянами і с.-г. робітниками. Екон. криза 1929 і наступ. років негативно вплинула на імміграцію. У період між 2-ма світ. війнами до К. прибуло бл. 70 тис. українців. За приблизними підрахунками, до того часу в К. поселилося 237 тис. українців, переважно вихідців із Галичини, Буковини, Закарпаття, Лемківщини і Волині. Нові переселенці відзначалися високою нац. свідомістю. З'являлися поселення у провінціях Онтаріо, Квебек, Британ. Колумбія. Українці купували ферми у місц. насел., збільшуючи власні тер. Під час 3-ї еміграц. хвилі (1947–55) до К. виїхало бл. 35–40 тис. осіб укр. походження; серед них значна частина – профес. інтелігенція, твор. потенціал якої вимагав певного втілення. Культурна діяльність українців діаспори в К. збагатила усю укр. культуру. Вони осіли переважно в містах, зокрема в провінції Онтаріо. 3-я хвиля (т. зв. недобровіл. імміграція) пов'яз. із проблемою переміщених осіб та біженців і відрізнялася від міграц. процесів поперед. періодів. Причиною цього стало припинення діяльності Допомог. та Реабілітац. адміністрації ООН і започаткування роботи Міжнар. організації для біженців. Канад. уряд керувався при цьому не стільки почуттям гуманітар. допомоги, як доцільністю імміграції з точки зору соц.-екон. розвитку країни. За переписом 1951, в К. мешкало 395 тис. осіб укр. походження: становили найчисленнішу слов'ян. групу та бл. 3 % насел. К. (4-е м. у країні і 3-є м. у степ. провінціях). Однак цей перепис не можна вважати повним, оскільки частина українців була помилково приписана до ін. етніч. груп (поляків, росіян, австрійців, чехословаків, угорців, румунів). За цим переписом, 69,5 % українців К. припадало на народжених в К., 30,5 % – іммігрантів (13,5 % – на тих, які прибули до 1914; 11 % – на тих, які прибули в період між 1-ю та 2-ю світ. війнами; 6 % – на 3-й період); серед іммігрантів переважали чоловіки (на 100 чоловіків припадало лише 89 жінок). 2/3 українців мешкало в

степ. провінціях, зокрема 64,6 % – у селах, 36,4 % – у містах. Укр. поселенці займали тер. завдовжки 1800 км і завширшки 200–300 км від Пд.-Сх. Манітоби до Пн.-Зх. Альберти. На пл. 250 тис. км² мешкало понад 80 % усіх українців, які заселяли степ. провінції і становили бл. 1/4 усього насел. (численнішими від них були англійці). У деяких округах українці складали більшість насел. У Сх. К. українці мешкали переважно в містах. Найбільші осередки канад. українців: Вінніпег (41 тис. осіб; 11,7 % насел. міста), Торонто (29,3 тис.; 2,6 %), Едмонтон (19 тис.; 10,9 %), Монреаль (11,2 тис.; 0,8 %), Ванкувер (11 тис.; 2,1 %), Гамільтон (7,1 тис.; 2,7 %), Віндзор (5,1 тис.; 3,2 %), Саскатун (4,1 тис.; 7,7 %).

Перші укр. переселенці були переважно греко-католиками. 1901 митрополит *Андрей Шептицький* відіслав до К. отця В. Жолдака, який 1902 став візитатором (з функцією ген. вікарія) для українців з Галичини. Завдяки митрополиту 1902 до К. прибули василіяни-місіонери під керівництвом отця І. Філяса і 4 сестри-служебниці. Допомогу укр. місіонерам надали деякі лат. священники, які вивчили укр. мову і прийняли укр. обряд. Серед них – редемпторист [А. Деляре](#), який створив укр. громаду Редемптористів у Йорктоні (провінція Саскачеван). 1910 митрополит Андрей Шептицький відвідав К. 1911 було призначено першим єпископом [Н. Будку](#) (з осідком у Вінніпезі). З прибуттям Н. Будки до К., там було 20 священників, 80 тис. віруючих, діяли бл. 80 церков і каплиць, 3 школи, мала семінарія в Сіфтоні (провінція Манітоба), виходив тижневик «[Канадійський українець](#)» (1911–31; до 1919 – «Канадійський русин»). З ініціативи Н. Будки засн. бурси ім. митрополита Андрея Шептицького у Вінніпезі та ім. Т. Шевченка в Едмонтоні, а також Дівочу академію Пресвятого Серця Христового в Йорктоні. 1914 в Йорктоні відбувся 1-й Собор укр. катол. священників, на якому укладено окремі правила Русько-Катол. Церкви в К. Наступником Н. Будки 1927 став *В. Ладика*. 1948 Рим поділив тогочасну одну єпархію на 3 екзархати: Сх. (з осідком у Торонто; єпископ [І. Борецький](#)), Зх. (з осідком в Едмонтоні; єпископ *Н. Саварин*, від 1943 – єпископ-помічник у Вінніпезі), Серед. (з осідком у Вінніпезі; 1951 виділено ще Саскачеванський; єпископ *А. Роборецький*). Після смерті архієпископа В. Ладика 1956 Папа Пій XII установив укр.-катол. митрополію в К. з осідком у Вінніпезі, а існуючим екзархатам надав статус єпархій, першим митрополитом призначив [М. Германюка](#). Укр. Катол. Церква в К. представлена у формі церк. провінції з 4-ма єпархіями (зокрема однією архієпархією), одним митрополитом і 3-ма єпископами. Значну роль у реліг. житті також відіграють чернечі чини та згромадження, зокрема Василіян, Редемптористів. Православні українці, які були переважно вихідцями з Буковини, перебували в гіршому становищі, ніж католики, тому що не мали духівників. 1918 створ. Укр. Греко-Православне Братство, уповноважене організувати Укр. Греко-Православну Церкву в К., незалежну від ін. Церков. Провідну роль в організації Церкви відіграли М. та Ю. Стечишини, *В. Свистун*, [В. Кудрик](#), *С. Савчук* та ін. На її чолі став митрополит Германос, від 1924 – єпископ Іоанн (Теодорович), від 1947 – архієпископ *Мстислав* (Скрипник). 1950 на 9-му Соборі, що відбувся у Саскатуні, проголошено Укр. Православну Церкву в К. (УПЦК) митрополією, обрано митрополитом

[Іларіона](#) (Огієнка). Ухвалою Собору створ. 3 єпархії: Сх. (з осідком у Торонто; архієпископ *Михаїл* (Хороший), для Манітоби й Саскачевану (з осідком у Вінніпезі; митрополит Іларіон), Зх. для Альберти й Британ. Колумбії (єпископ [Андрей](#) (Метюк). Діють Інститути ім. св. Петра Могили в Саскатуні (від 1916), ім. М. Грушевського (згодом св. Івана) в Едмонтоні (від 1918), св. Володимира (від 1949) і Братство св. Володимира (від 1950) в Торонто, Колегія св. Андрея з богослов. школою у Вінніпезі (від 1946). Відкрито низку укр. шкіл під опікою Ради укр. школи при консисторії. З УПЦК співпрацює *Союз українців-самостійників* (засн. 1927) та його орган «*Український голос*» у Вінніпезі. Незначна кількість православ. українців належала до ін. православ. церков, зокрема до Укр. Православ. Церкви в Америці під проводом митрополита [Богдана](#) (Шпильки) та РПЦ під проводом митрополита *Леонтія* (Туркевича), яку в К. очолив архієпископ *Никон*. Укр. протестант. Церкви постали в К. з укр. емігрантів-баптистів, а також з вірних т. зв. Незалеж. Греко-Православ. Церкви. Згодом більшість укр. пасторів і громад приєдналися до Злученої Церкви К. 1951 кількість укр. протестантів в К. становила бл. 60 тис. осіб, зокрема до Злученої Церкви К. належало 28 200 українців, до Англікан. Церкви – 10 тис., Пресвітеріан. Церкви – 4500. У 1922 створ. Укр. євангел. об'єдн. у Пн. Америці. 1946 у Саскатуні засн. Укр. Біблій. інститут, в якому навч. укр. баптист. проповідники; є видавництво. Лише частина укр. протестантів має окремі укр. громади. Серед їхніх вид. – «[Євангельська правда](#)» в Торонто (1940–79; орган пресвітеріан), «[Канадійський ранок](#)» (орган Злученої Церкви К.), «*Християнський вісник*» (орган баптистів) у Вінніпезі. Окрім церк. громад, у К. з'являлися читальні, Нар. дома (1925 – 250), аматор. і театр. гуртки тощо. 1932 засн. Братство українців-католиків К., 1933 – Лігу укр. катол. жінок. На поч. 1930-х рр. на основі Укр. стрілец. громади (засн. 1928) організовано *Українське національне об'єднання*. 1924 створ. організацію «Гетьманська Січ», згодом перейм. у [Гетьманців-державників Союз](#) (видавав двотижневик «Батьківщина» в Торонто). Після 2-ї світової війни з'явилася низка нових політ., молодіж., ветеран., наук. організацій. 1949 засн. Лігу визволення України (нині *Ліга українців Канади*). Поряд з існуючими молодіж. організаціями (*Союз української молоді Канади*, Укр. катол. юнацтво, Молоді укр. націоналісти) у той період виникли організація укр. молоді «*Пласт*», *Української молоді Спілка*, [Демократичної української молоді Об'єднання](#). Крім раніше створ. ветеран. організацій (Укр. стрілец. громада і Союз бувших укр. вояків), після війни з'явилися Союз укр. канад. ветеранів, чл. якого згуртовані в укр. відділах Королів. канад. легіону, Братство УСС, Братство карпат. січовиків, [Братство колишніх вояків 1-ї Української дивізії Української Національної Армії](#), Об'єдн. колиш. вояків УПА. У 1950-х рр. засн. Укр. тех. товариство. Центральн. Світ. конгресу вільних українців (від 1991 – *Світовий конгрес українців*) знаходиться в Торонто; його президенти переважно укр. канадці: о. В. Кушнір (1968–69, 1973–78), М. Плав'юк (1978–81; також голова ОУН, 1979–2012, і останній президент уряду УНР в екзилі, 1989–92), П. Саварин (1983–88), Ю. Шимко (1988–93) і Є. Чолій (від 2008).

Українці в К. займаються благодій. діяльністю. Серед відомих сучас. меценатів – підприємці Б. Вжесневський, [Е. Гуцуляк](#), І. Ігнатович, Є. Мельник, Дж. Темертей, П. Яцик, а також Укр.-канад. фундація ім. Т. Шевченка, [Канадська фундація українських студій](#), Освітня фундація ім. П. Яцика, Фундація кредит. спілки «Будучність».

Під час 1-ї світової війни багато зх.-укр. іммігрантів К. – громадян ворожої Австро-Угорщини – зазнали переслідувань з боку уряду К. (союзника Росії), зокрема 5 тис. українців було заслано в концентрац. табори і лише через 2 р. залучено до праці у військ. промисловості. У 2-й пол. війни бл. 10 тис. українців вступили до канад. армії і боролися на Зх. фронті. 1918 у Вінніпезі організовано Укр.-Канад. горожан. комітет з метою сприяти українського народу в боротьбі за незалежність. У Париз. мирній конф. 1919–20 брали участь представники цього комітету *О. Меґас* та *І. Петрушевич*. 1919–22 Укр. Червоний хрест у К. за участі представника уряду ЗУНР [І. Боберського](#) зібрав понад 50 тис. дол. на допомогу потерпілим селянам, вдовам і сиротам Галичини, Буковини і Пд. України, а також укр. інвалідам, ветеранам і студентам в Чехо-Словаччині й Австрії. Також 1922 з ініціативи представника уряду ЗУНР *О. Назарука* в К. організовано кампанію «Позичка нац. оборони», яка 1922–23 збрала 34 тис. дол. (переважно від укр. фермерів Саскачевану і Манітоби) на підтримку уряду і місій ЗУНР в екзилі. Окрім матеріал. допомоги, канад. українці надавали Україні допомогу інтервенціями перед канад. урядом та ін. країнами на захист проти насильств польс. уряду під час т. зв. *Пацифікації*, нищення укр. церков на Холмщині тощо. Під час 2-ї світової війни в канад. ЗС служило понад 30 тис. українців, зокрема понад 500 старшин. 1945 створ. Фонд допомоги українців К. (за період 1945–58 зібрано і видано на допомогу українцям в Європі понад 500 тис. дол.). У 1950-х рр. діяльність укр. нац. угруповань зосереджено на внутр. культ.-осв. роботі.

1896 у Манітобі, а згодом в Альберті і Саскачевані дозволено навчати релігії та вести двомовне навч. (англ. і укр. мовами) у канад. школах, в яких було щонайменше 10 учнів, які мали бажання вивчати укр. мову. Згодом також розпочато друк двомов. підручників. 1905 у Манітобі відкрито учит. семінарію (Вінніпег, 1907 перенесена до Брандона). 1907 укр. учителі заснували Укр. учит. організацію. 1909 відкрито укр. учит. семінарії у Саскачевані й Альберті. З огляду на те, що канад. політика була спрямов. на швидку асиміляцію поселенців, невдовзі укр. мову заборонено в цих провінціях. Натомість почали з'являтися приватні укр. школи, бурси та інтернати-бурси. Серед них найпоширеніші – «Рідна школа», приватні курси української мови, релігії та українознав. предметів. 1958 існувало 600 шкіл, де навч. бл. 18 тис. учнів і працювало бл. 650 учителів. Першу укр. бурсу організовано 1912 в Едмонтоні, 1915 – ім. А. Коцька, 1917 – ім. митрополита Андрея Шептицького у Вінніпезі. Осн. завданнями позашкіль. освіти були ліквідація неписьменності (майже половина переселенців), навч. основ англ. мови, поширення нац. свідомості. Значним осередком культ.-осв. діяльності був Укр. нар. дім у Вінніпезі (засн. 1913). Українці відкривали в К. власні видавництва, які можна поділити на 3 групи: заг.-інформ., реліг., фахово-

професійні. Гол. видавн. осередки: Вінніпег, Торонто, Едмонтон, Йорктон. 1958 видавали 38 період. вид., зокрема 1 півтижневик, 7 тижневиків, 22 місячники, 2 двомісячники, 1 кварталник, з яких 3 англ. і 2 з англ. додатками. Серед них – «Новий шлях», «[Канадійський фармер](#)», «Український голос», «Українські вісті», «[Гомін України](#)», «[Голос Спасителя](#)», «Світло», «[Жіночий світ](#)», «Молода Україна», «Українське життя», «Українське слово». Після 2-ї світової війни книжк. продукція в К. зростає якісно і кількісно. Найвідоміші видавництва в Торонто – «Гомін України», «[Добра книжка](#)», «Євшан-зілля», «Нові дні», отців Василіян; у Вінніпезі – Укр. Греко-Православ. Церкви, «Новий шлях», УВАН, видавн. спілка «Тризуб»; у Йорктоні – отців Редemptористів; в Едмонтоні – «Українські вісті».

4-а хвиля укр. імміграції до К. пов'язана із розпадом СРСР. Після здобуття Україною незалежності 1991 чисел. показник укр. переселенців до К. залишається досить високим. Так, 1991–2009 дозвіл на постійне проживання у К. отримали понад 43 тис. осіб з України. За переписом 2001, у К. проживало 1,7 млн осіб укр. походження (9-а за кількістю нац. група у К.), проте лише 148 тис. визнало рідною укр. мову. Згідно з даними перепису насел. 2006, у К. нараховувалося 1,2 млн представників укр. етніч. групи, з яких 908 тис. осіб поліетніч. походження. Найбільші скупчення українців (2006, тис. осіб): у провінціях Онтаріо (336,4; Торонто – 122,5), Альберта (332,2; Едмонтон – 144,6), Британ. Колумбія (197,3; Ванкувер – 81,7), Манітоба (167,2; Вінніпег – 110,3), Саскачеван (129,3).

Організації канад. українців відігравали і продовжують відігравати визначал. роль в інтеграц. процесах укр. етніч. групи К. Перша організація реліг. типу виникла 1897 у поселенні Една-Стар (провінція Альберта) із назвою Руське братство св. Миколая; 1898 збудовано першу церкву (парох [Н. Дмитрів](#)). Зазвичай, перші церк. братства та читальні товариства «Просвіта» з'являлися в місцях компакт. поселення представників укр. етніч. групи. Так, напр., укр. читальню міського значення засн. 1899 у Вінніпезі, в якому постійно перебувала чимала кількість українців-іммігрантів, які потім виїжджали до місць постій. поселення. Значна кількість укр. організацій, окрім прокомуністич. *Товариства об'єднаних українських канадців*, входить до складу [Конгресу українців Канади](#) (КУК). Саме ця організація виступає від імені переваж. більшості українців країни, представляючи їхні інтереси у держ. установах і ЗМІ. Числен. інтервенціями перед урядами К. й ін. країн КУК спричинився до визнання правного становища укр. емігрантів, які опинилися після 2-ї світової війни у Зх. Європі, що унеможливило їхню примусову репатріацію та надало можливість виїхати до К. Від поч. 20 ст. українці почали здобувати позиції спочатку у місц. органах влади, а потім і федеральних. Так, 1911 священник *Т. Стефаник* став укр. радником Вінніпегу. Першими укр. депутатами, обраними до провінц. парламентів К., були *А. Шандро* в Альберті (1913), *Т.-Д. Ферлей* (1915), *Д. Якимішак* та *М. Григорчук* (1920) в Манітобі. На поч. 1920-х рр. укр. поселенці займали провідні позиції у низці муніципалітетів. У деяких місцевостях вони були радниками або кер. органів влади,

зокрема в Манітобі – у місцевостях Етельберт, Дофін, Броукен-Гед, Гімлі; у Саскачевані – Ростерн та Йорктон; в Альберті – Веґревіль, Мірнам. Першим укр. головою муніципалітету обрано 1908 *І. Сторощука* (поселення Стюартберн у Манітобі). Важливою віхою на шляху інтеграції українців у канад. суспільство стало обрання 1926 *М. Лучковича* за списком Об'єдн. фермерів Альберти до федерал. парламенту. За різними даними, протягом наступ. 30 р. до федерал. парламенту обрано понад 30 українців зі 120-ти, які кандидували. Першим сенатором укр. походження 1955 став [В. Вал](#), 1959 – [І. Гнатишин](#), 1963 – *П. Юзик*, 1976 – *І. Івасів*. На сучас. етапі укр. етнічна група представлена як на федерал., так і на провінц. та муніцип. рівнях. Першим укр. мером канад. міста став [В. Гавреляк](#) в Едмонтоні (1951–59, 1963–65, 1974–75). *С. Дзюба* був мером Вінніпегу (1957–77), *І. Яремко* – міністром в уряді Онтаріо (1958–74), [Л. Дікур](#) – мером Едмонта (1983–88) і головою Ліберал. партії Альберти (1988–94), *Р. Романів* – прем'єр-міністром Саскачевану (1991–2001), *Е. Стельмах* – Альберти (2006–11). Нині укр. громаду в Сенаті К. від провінції Саскачеван представляють *Р. Андрейчук* і *Д. Ткачук*. Найвищу в країні посаду генерал-губернатора 1990–95 обіймав [Р.-Дж. Гнатишин](#).

Мистецтво українців у К. розвивалося переважно в галузі церк. архітектури та малярства. У церк. арх-рі відбувся синтез укр. і канад. стилів, що спричинило появу таких пам'яток, як церкви Матері Божої Неустанної Помочі в Йорктоні, св. Володимира й Ольги у Вінніпезі, св. Йосафата в Зх. Торонто й Едмонтоні, Успіння в Портідж-ла-Прері, Покрови в Дофіні, а також «стєпова катедра» в Кукс-Крік (4 останні – арх. П. Ру). Декілька церков збудовано за проектами арх. *С. Тимошенка* (св. Івана в Едмонтоні, св. Духа в Саскатуні), *М. Фляка* (св. Володимира в Калґарі та ін.). Найвідоміший архітектор укр. церков у К. – [Р. Жук](#) (Державна премія України за проект церкви Різдва Пресвятої Богородиці у Львові, 2011). Першу церкву розписав 1939–41 кваліфіков. маляр *С. Меуш*. Після 2-ї світової війни до К. прибули майстри [Ю. Буцманюк](#) (розмалював катедру св. Йосафата в Едмонтоні), [М. Дмитренко](#), [В. Баляс](#), [І. Курочка-Армашевський](#) (розписали церкву св. Володимира в Торонто). У церк. мистецтві працювали *Л. Перфецький* (Монреаль), [В. Залуцький](#), [В. Доброліж](#) (обидва – Едмонтон). 1956 у Торонто засн. Укр. спілку образотвор. мистців (від 1957 – в Едмонтоні), 1975 – Канад.-укр. мист. фундацію з галереєю. Особливе визнання здобули митці [В. Курилик](#), *Л. Молодожанин*, [Н. Гусар](#), *Е. Буртинський* (один із найвідоміших канад. фотографів), *Т. Полатайко*.

Перші драм. товариства з'явилися 1911–12 у Вінніпезі: ім. *М. Заньковецької*, «Боян», ім. *І. Котляревського* (1922 об'єдналися в Укр. нар. домі). Також діяла низка напівпрофес. театрів, зокрема «Русалка» при товаристві «Просвіта» і «Подорожуючий театр» при філії Укр. нац. об'єдн. Серед відомих драматургів – *О. Луговий*, [Мирослав Ірчан](#), [О. Івах](#). Після 2-ї світової війни центр театр. життя перемістився до Торонто. Актор. мистецтво представлене іменами *Г. Ярошевича*, [Л. Кемпе](#), [І. Гірняка](#), *М. Слюсарівни*, *В. Козаченко*, [В. Довганюка](#) (довголіт. реж. театр. ансамблю «Заграва», засн. 1953 в Торонто). Мистецтво нар. танцю пов'яз. з

діяльністю [В. Авраменка](#), який 1927 здійснив турне по К., внаслідок чого з'явилася значна кількість шкіл нар. танцю. Після 2-ї світової війни розвинули діяльність танцівники [О. Гердан-Заклинська](#), [Д. Нижанківська](#), [Г. Заварихіна](#); виникли дит. хореогр. школи (зокрема «Аполлон» у Торонто). Нині найвідоміші танц. ансамблі: «Шумка», «Черемош», «Явір» в Едмонтоні, «Євшан», Фольклор. ансамбль Л. Павличенко в Саскатуні, «Зірка» в Дофіні, «Русалка» та «Романець» у Вінніпезі, «Десна» в Торонто.

Укр. науковці К. зайняті переважно у тех. і природн. сферах. Серед них – еколог [Т. Павличенко](#), агроном [В. Черевик](#), хіміки [Є. Вертипорох](#), [В. Мацьків](#), [М. Сенькусь](#), інж. [О. Гавалешка](#), [В. Янішевський](#), математики [М. Держко](#), [А. Яців](#), фізики [Ю. Даревич](#), [М. Горбач](#), [Р. Конюх](#), [Г. Месель](#). Одним з найвідоміших правознавців в К. став [Дж. Сопінка](#), який 1988–97 був суддею Верхов. Суду К. Серед знаних українців в К. – історики [М. Антонович](#), [О. Баран](#), [С. Величенко](#), [В. Верига](#), [О. Герус](#), [Д. Дорошенко](#), [С. Єкельчик](#), [В. Кайє-Кисілевський](#), [Б. Клід](#), [З. Когут](#), [І. Лисяк-Рудницький](#), [М. Лупул](#), [А. Макух](#), [О. Мартинович](#), [М. Марунчак](#), [В. Остапчук](#), [С. Плохій](#), [Т. Приймак](#), [Ф. Свиріпа](#), [Р. Сербин](#), [Ф. Сисин](#), [О. Субтельний](#), [І.-П. Химка](#), [П. Юзик](#); літературознавці [Р. Багрій](#), [Я. Балан](#), [К. Біда](#), [Л. Білецький](#), [Л. Грекул](#), [О.-С. Ільницький](#), [О. Копач](#), [Ю. Луцький](#), [І.-Р. Макарик](#), [Н. Пилип'юк](#), [В. Ревуцький](#), [М. Романець](#), [Я. Розумний](#), [М.-Р. Стех](#), [Д. Струк](#), [М. Тарнавський](#), [М. Шкандрій](#); мовознавці митрополит Іларіон, [К. Андрусишин](#), [А. Горняткевич](#), [А. Недашківська](#), [М. Павлюк](#), [Я.-Б. Рудницький](#), [Яр Славутич](#); політологи [Б.-Р. Боцюрків](#), [Б. Гарасимів](#), [М. Дичок](#), [Б. Кордан](#), [Т. Кузьо](#), [П.-Й. Потічний](#), [І. Яворський](#); економіст [Б. Гаврилишин](#); мистецтвознавець [Д. Даревич](#); церк. історики і богослови [П.-Б. Біланюк](#), [П. Галадза](#), [Р. Єренюк](#), [А. Кравчук](#); географи [Л. Луцюк](#), [І. Стебельський](#), [І. Тесля](#); етнографи [Н. Кононенко](#), [Б. Медвідський](#), [А. Нагачевський](#), [С. Килимник](#), [Р. Климаш](#), [Н. Ханенко-Фрізен](#); археологи [В. Мезенцев](#), [Я. Пастернак](#); соціолог [В.-В. Ісаїв](#); музикознавець [Л. Жук](#); історик кіно [Б. Небесьо](#). 1948 відновлено УВАН у Вінніпезі, 1949 – НТШ в К. Важливим здобутком є програми навч. української мови, літ-ри, історії, етнографії в університетах Торонто, Оттави, Альберти, Манітоби, Саскачевану та Вікторії, а також заснування [Канадського інституту українських студій](#) (1976) в Університеті Альберти з філією в Університеті Торонто та перенесення греко-катол. Інституту сх.-християн. наук ім. митрополита Андрея Шептицького з Чикаго до Університету Оттави (1990). Нині найвагоміші укр.-канад. громад. б-ки: Осередку укр. культури і освіти та Музею ім. І. Франка у Вінніпезі, отців Василіян у Мондері, отців Редemptористів в Йорктоні, Інституту св. Володимира в Торонто. Найбільші наук. зібрання українки – у б-ках університетів Торонто, Альберти та Манітоби. Особливу цінність становлять архівні зібрання Осередку укр. культури і освіти у Вінніпезі (архіви [Є. Коновальця](#), [О. Кошиця](#), [І. Боберського](#), рідкісні стародруки і рукописи), Інституту ім. св. Петра Могили в Саскатуні, отців Редemptористів в Йорктоні та ін. Найбільше приват. архівів укр. діячів (зокрема [А. Жука](#), [Д. Донцова](#)) збережено в Нац. б-ці-архіві К. в Оттаві. Архів Університету Торонто також має деякі цінні

зібрання (напр., ВАПЛІТЕ та Ю. Луцького). Діють музеї при Осередку укр. культури і освіти у Вінніпезі, отців Василіян у Мондері, Інституті св. Володимира в Торонто, а також Музей ім. Т. Шевченка в Торонто, Центр. музей нар. мистецтва і піонер. життя, музеї нар. мистецтва Ліги укр. катол. жінок в Едмонтоні й Саскатуні. У 1930-х рр. розпочато радіопрограми українською мовою. 1952–2009 існувала укр. секція і передача при міжнар. «Радіо-Канада» в Монреалі. У 1970-х рр. з'явилися тижневі укр. телепередачі, зокрема «Контакт» і «Світогляд» (до 2012) в Торонто.

1922 у Вінніпезі засн. спортивне товариство «Січ». Згодом почали з'являтися «Січові курені», Укр. стрілец. громади в різних містах К. 1924 засн. школу авіації в Ошаві. Від 1926 у Вінніпезі діяв Канад.-Укр. атлетич. клуб, від 1929 – Укр. футбол. клуб при товаристві «Просвіта». Після 2-ї світової війни центром укр. спорт. життя стало Торонто, де існували крайова делегатура Укр. спорт. централі Америки і К., товариства «Тризуб», «Україна», Карпат. лещетар. клуб. Футбол. команда товариства «Україна» з Монреаля здобула першість К. 1957. Серед відомих укр. спортсменів у К. – брати Ваврики (хокей), Ю. Кусів ([важка атлетика](#)).

Р. Сенькусь, В. Ю. Макар, Н. В. Попович-Кузнецова

Українська література в Канаді. Літ-ру українською мовою започатковано в К. у 1890-х рр. Ред. україномов. газети у США Н. Дмитрів, приїхавши до К., відвідав укр. першопоселенців по бл. Калґарі та Вінніпегу й опублікував декілька худож. нарисів про них під заголовком «Канадійська Русь. Подорожні wspomini» (Маунт-Кармел, 1897; перевид. – Вінніпег, 1972). Першим літописцем життя укр. канадців був К. [Ґеник-Березовський](#), який розгорнув у К. широку культ.-осв. й громад. діяльність. Його статті публікували від 1896 на сторінках укр. газет Галичини, США і К.; він був одним із засн. г. «Канадійський фармер» 3 листопада 1903 у Вінніпезі. 29 листопада 1903 К. Ґеник-Березовський відкрив у Вінніпезі Читальню ім. Т. Шевченка. 1919 вже діяло 23 читальні ім. Т. Шевченка (у Гамільтоні, Монреалі тощо). 2 жовтня 1906 у Вінніпезі засн. Товариство ім. Т. Шевченка – першу укр. організацію, що займалася не тільки культ.-осв., а й громад.-політ. діяльністю, закликала боротися за екон. і політ. права. Перше Шевченкове свято в К. – відзначення 90-річчя з дня народж. поета – організував К. Ґеник-Березовський 1 травня 1904 у Вінніпезі. 11 березня 1905 студенти учител. курсів у Вінніпезі влаштували шевченків. концерт. У листопаді 1905 чех [Ф. Доячек](#) (довголіт. власник г. «Канадійський фармер») відкрив у Вінніпезі «Руську книгарню», що популяризувала твори укр. класиків, зокрема Т. Шевченка. Книгарня випускала та поширювала серію книжок «Шевченківська бібліотека». 1906 учні Руської ремісничої школи (Вінніпег) відзначили Шевченковий ювілей. 1914 у К. проголошено ювіл. Шевченковим роком. Великі урочистості відбулися в Едмонтоні (14 лютого), Ванкувері (18 лютого), Монреалі (15 березня), Вінніпезі, Елмвуді та ін. Відтоді канад. громадськість

(переважно укр. походження) щороку відзначає Шевченкові ювілеї. Широкого розмаху набуло відзначення поетових ювілеїв 1939, 1951 (тоді відзначали також 60-річчя укр. імміграції до К.). Від 1951 святкування у радянофіл. укр. громаді (Товариство об'єднаних укр. канадців) часто закінчувалося Всекрайовим фестивалем укр. пісні, музики й танцю в місцевості Палермо (між Торонто і Гамільтоном у Пн. Оуквілі, провінція Онтаріо). Українці в К. святково відзначали також Шевченкові ювілеї 1961, 1964, 1974, 1989, 1994, 2004, 2011. Велика роль у популяризації творчості Т. Шевченка належить україномов. та англомов. пресі. Спочатку завдяки К. Ґенику-Березовському, [І. Бодругові](#), *І. Негричу* твори Кобзаря часто публікувала найстаріша укр. газета К. – «Канадійський фермер». Актив. популяризаторами творчості Т. Шевченка були також г. «Українське життя» (1941–65, Торонто), «Українське слово» (1943–65, Вінніпег), а від 1965 – тижневик «Життя і слово» (від 1991 – двомов. місячник «Ukrainian Canadian Herald = Українсько-канадський вісник», Торонто). Від 1 вересня 1947 у Торонто виходило англомовне період. вид. «The Ukrainian Canadian» (1968–91 – журнал, в ін. час – газета). 1900–06 у провінції Манітоба було поселення Шевченко (нині Вайта), де діє школа ім. Т. Шевченка.

Перший вірш – «Канадійські емігранти» – належить [І. Збурі](#) (1898; опубл. у г. «Свобода» 2 лютого 1899). Початк. період україномов. канад. літ-ри (1897–1920) характеризується етнографізмом, близькістю до фольклору, досить низьким естет. рівнем; осн. тематика – ностальгія, спогади про рідний край (*Т. Федик*, *І. Збура*, *Д. Могилянка* (справж. – Янда). *Д. Рараговський* написав вірш «Гей, до бою!» (опубл. 1907 у «Червоному прапорі» – першій на амер. континенті укр. соціаліст. газеті). 1908 у Вінніпезі вийшла зб. «Пісні про Канаду і Австрію», яку записав від укр. поселенців та уклав *Т. Федик*. Реалістично зображали побут українців, закликали до соц. боротьби прозаїки *С. Чернецький* (оповідання «З глибини пропасті»), [П. Крат](#) (оповідання «Останнє ходження бога по землі», «Віджитки в людській натурі»), *М. Стечишин* (оповідання «Пілот Бут», нарис «Смерть за восьмигодинний день праці»). 1909 *П. Крат* опублікував в Едмонтоні зб. «Соціалістичні пісні», в якій було вміщено «Інтернаціонал» (імовірно, в його перекл.).

Літ-рі наступ. десятиліть (1920–50) властиві розширення тематики та значно вищий худож. рівень. Пожвавленню літ. життя сприяло перебування в К. [Івана Кулика](#) (1923–27) та *Мирослава Ірчана* (1923–29). Здобули визнання твори [І. Данильчука](#) – неоромантика, поета оригін. образ. світобачення (зб. «Світає день», 1929); *О. Іваха*, в чийй поезії лірич. струмись органічно поєднується з філос., неокласична традиція кийв. типу – з рисами, властивими ранньому *П. Тичині* (зб. «Бойова сурма України», 1931; поема про *Г. Сковороду* «Той, кого світ ловив, та не спіймав», 1932; зб. «Євшан-зілля в Канаді», 1960); *Мирослава Ічнянського* (справж. – [І. Кмета](#)) – поета імпресіоністич. спалахів (зб. «Фрагменти», 1929; «Ліра емігранта», 1936; усі – Вінніпег). Пізнавал. та виховну цінність мала проза *С. Пури*, *М. Поповича*, [Д. Гунькевича](#), *М. Герасимчука*, *М. Шатульського* (оповідання «Забуті», «Янсон», нарис, памфлети). Значний здобуток прози цього періоду – соціол. повість-

трилогія [І. Киріяка](#) «Сини землі» (Едмонтон, 1939–45; скороч. англ. перекл. *М. Лучковича* – 1959), в якій зображено життя укр. першопоселенців у провінції Альберта від 1890-х рр. до поч. 2-ї світової війни. Життя у К. під час екон. кризи 1930-х рр. зобразив О. Луговий у повісті «Безхатний» (Едмонтон, 1946); він писав також вірші й короткі оповідання. У драм. жанрі працював [С. Ковбель](#) – автор 17-ти п'єс (з них опубліковано 6, зокрема п'єсу «Дівочі мрії», Вінніпег, 1918).

Від 1950-х рр. література характеризується жанр. розмаїттям, самобутністю стильових манер, виявами модернізму. Серед поетів цього періоду – *М. Мандрика* (зб. «Золота осінь», 1958; «Радість», 1959; «Симфонія віків», 1961; «Сонцевіт», 1965; «Вино життя», 1970; «Завершення літа», 1975; поеми «Мазепа», 1960; «Канада», 1961 (англ. перекл. В. Кіркконелла – 1971); усі – Вінніпег). Канад. тематиці присвятив повість «На твердій землі» *У. Самчук* (Торонто, 1967), який прибув до К. 1950 уже сформованим письменником, автором 10-ти прозових творів, зокрема повісті «Марія». Виразна індивідуальність Яра Славутича, автора зб. поезій «Оаза» (1960), «Маєстат» (1962), «Трофеї» (1963), «Завойовники прерій» (1968; вміщено поему «Скарга» – про укр. громад. діяча в США [Агапія Гончаренка](#) – в англ. перекл. Р.-Г. Моррісона, 1974), «Мудрощі мандрів» (1972; усі – Едмонтон), оповідної поеми «Моя доба» (625 октав, опубл. 1978). Його поетика характеризується рисами символізму з пануванням муз. начала та незначним впливом модерніст. техніки.

Певний внесок в україномовну канад. літературу зробили: *Б. Олександрів* – автор зб. інтим. лірики «Туга за сонцем» (1965), «Колокруг» (1972; обидві – Торонто), «Камінний берег» (Нью-Йорк; Торонто, 1975), «Поворот по сліду» (Едмонтон; Торонто, 1980) та сатир. оповідань (зб. «Свирид Ломачка в Канаді», Торонто, 1951; «Любов до ближнього», Нью-Йорк; Торонто, 1961); *Б. Мазепа* – поет любов. та пейзаж. лірики (зб. «Зоряна даль», 1956; «Полум'яні акорди», 1976); *В. Скорупський* – автор інтелект. поезії (зб. «Моя оселя», 1954; «В дорозі», 1957; «Без рідного порога», 1958; усі – Едмонтон; «Із джерела», 1961; «Над могилою», 1963; «Айстри не відцвіли», 1972; усі – Торонто; «Споконвічні луни», Нью-Йорк; Торонто, 1977). Оригінальністю відзначається поезія *Л. Мурович* (зб. «Піонери святої землі», 1969; «Жар-птаха», 1971; «Дерево рідного роду», 1984; усі – Торонто), яка широко використовувала укр. міфологію, перебуваючи водночас під впливом амер. поетеси Е. Дікінсон та канадської І.-В. Крофорд; у багатьох її творах описано побут індіанців, ісландців, ірландців. У поезії вагоме місце посідали модерністи [О. Зуєвський](#) (зб. «Золоті ворота», 1947; «Під знаком фенікса», 1958; обидві – Мюнхен; «Голуб серед ательє», Едмонтон, 1991, «Кассіопея», К., 1993; «Обіцянка радості» // «Дніпро», 1995, № 7–8), який має також значний перекладац. доробок; *Л. Палій*, *М. Царинник*, І.-Р. Макарик, Д. Струк; у прозі – *Ф. Одрач*, [І. Боднарчук](#) (зб. «На перехресних шляхах», 1954; «Розквітлі сузір'я», 1985; обидві – Вінніпег), [Р. Колісник](#) (роман «Останній постріл», Торонто, 1989), *О. Смотрич* («Лірник», Торонто, 1976); у драмі – М. Ковшун; в есеїстиці – *Ю. Стефаник*, якому належить зб. «Моїм синам, моїм приятелям» (Едмонтон; Торонто, 1981).

Укр. письменники в К. та США створили літ. товариство «Слово» й опублікували 12 томів літ.-мист. альманаху з однойм. назвою (1962–90). В Едмонтоні 1964–71 опубл. 5 книг альманаху «Північне сяйво». В. Кіркконелл видав антологію поезії нац. меншин К. в англ. перекл. – «Канадські обертони» (Вінніпег, 1935; надруковано твори О. Іваха, І. Киріяка та ін.). 1968 в Торонто опубл. англomовну зб. поезій та драм Лесі Українки в перекл. *Biri Pich* (Велика Британія) під заголовком «Дух пломеню» (подано ґрунтовну розвідку К. Біди про життя і творчість поетеси). Яр Славутич упорядкував «Антологію української поезії в Канаді. 1898–1973» (Едмонтон, 1975). Канад. інститут укр. студій сприяє розвитку літературознавства, дослідж. укр. літ.-ри у світ. контексті, зокрема 1987 видав зб. «Ярмарок» – англomовну антологію укр. літ.-ри в К. від 2-ї світової війни (упорядники Я. Балан та Ю. Стефаник). В антології подано твори україномов. авторів (І. Боднарчука, М. Царинника, І.-Р. Макарик, Б. Мазепи, У. Самчука, Яра Славутича) та англomовних на укр. тематику (Я. Балана, А. Сукнаскі, Дж. Ріґи, Г. Потребенко); подано також повну біобібліогр. інформацію про авторів. Укр. літературу К., укр.-канад. культурні зв'язки опрацьовував [П. Кравчук](#), актив. діяч комуніст. руху в К., багатоліт. кер. Товариства об'єднаних укр. канадців. Серед дослідників – М. Мандрика («History of Ukrainian Literature in Canada», Winnipeg; Ottawa, 1968), Яр Славутич («Українська поезія в Канаді», 1976; «Українська література в Канаді», 1992; обидві – Едмонтон; також уклав анотов. бібліографію укр. книжк. видань у К.), Д. Струк, В. Кіркконелл, [В. Жила](#), М. Марунчак. Укр. імміграція має вирішал. вплив на розвиток укр.-канад. літ. взаємозв'язків. Першими популяризаторами і перекладачами укр. худож. слова у К. були Ф.-Р. Лайвсей, [А.-Дж. Гантер](#), [П. Канді](#), які, працюючи серед укр. іммігрантів, зацікавилися їхньою культурою, опанували укр. мову. Ф.-Р. Лайвсей переклала й упорядкувала першу англomовну зб. «Пісні України з русинськими віршами» (Торонто, 1916), до якої увійшли нар. пісні (істор., обряд., побут.) та вірші укр. поетів; переклала повість «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка і драму-феєрію «Лісова пісня» Лесі Українки. До першого англomов. вид. поезій Т. Шевченка у К. (під назвою «Кобзар України», Вінніпег, 1922; факсиміл. вид. – Нью-Йорк; Вінніпег, 1961) увійшло 23 твори поета у перекл. А.-Дж. Гантера (також автора декількох статей про Т. Шевченка). Твори І. Франка, Лесі Українки, Т. Шевченка, Марка Вовчка, О. Кобилянської та ін. перекладав П. Канді. У перекладац. доробку К. Андрусишина і В. Кіркконелла – англomовна антологія «Українські поети 1189–1962» (Торонто, 1963), що охоплює вісім століть укр. поезії від «Слова о полку Ігоревім» до нашого часу (загалом у ній представлено творчість 102-х укр. поетів), та перше майже повне вид. «Кобзаря» під назвою «Поетичні твори Тараса Шевченка» (Торонто, 1964). У 1980 Канад. інститут укр. студій видав англomовну антологію літературознав. та крит. праць з питань шевченкознавства «Шевченко і критики (1861–1980)» за ред. [Ю. Луцького](#), який 1988 опублікував у власному англ. перекл. кн. «Життя Тараса Шевченка» П. Зайцева. Серед перекладачів укр. походження – [Джон Бір](#) (твори Т. Шевченка, І. Котляревського, Лесі Українки, І. Франка, М. Рильського та ін.), [М. Скрипник](#) (поема Т. Шевченка «Катерина», повість О. Кобилянської «В неділю рано зілля копала...»; уривки творів 122-х укр. авторів,

зокрема О. Кобилянської, Панаса Мирного, М. Коцюбинського, С. Васильченка, В. Стефаніка). Питання укр. культури, насамперед літ-ри, висвітлював також англомов. канад.-амер. ж. «*Forum*» за ред. [А. Григоровича](#) (77-й вип. присвяч. Т. Шевченку, 1989). Укр. художнє слово перекладали О. Івах (англомовні зб. «Українські пісні і лірика», 1933; «Співаймо ж!», 1947), Б. Мельник (прозовий перекл. «Лиса Микити» І. Франка, 1978, віршовий – 2000), Н. Педан-Попіль (зб. «Українські народні оповідання» Марка Вовчка) та ін. Від кін. 20 ст. активно видає переклади творів укр. літ-ри англ. мовою видавництво «Language Lanterns», що 1998–2012 опублікувало переклади *Р. Франко* за ред. *С. Морріс*. У їхньому доробку – 21 том перекл., серед них – 6 томів жін. прози, 7 томів малої прози, 4 томи Франкової прози, повість «Марія» У. Самчука, твори О. Бердника, А. Дімарова, Є. Гуцала, О. Звичайної (харків'янки, яка проживала в США і майже невідома в Україні). Слов'ян., зокрема укр., фольклор К. досліджував Я.-Б. Рудницький, який уклав «Етимологічний словник української мови» (Вінніпег, 1962–72, т. 1; 1982, т. 2) – перший слов'ян. етимол. словник англ. мовою. Укр. шекспіріану досліджують *О. Прокопів* та І.-Р. Макарик. 1987 в Едмонтоні опубл. кн. «Українська шекспіріана на Заході» (упорядник Яр Славутич). За ред. К. Біди видано двомовну антологію «Поезія сучасного Квебеку» (Монреаль, 1968), в якій твори подано франц. мовою та в укр. перекл. *Б. Олександріва*, І. Качуровського, [К. Дмитрика](#). 1989 в Оттаві опубл. бібліогр. покажчик «Українська література англійською і французькою мовами. Переклади і критичні праці (1950–1986)» (укладач О. П'ясецька). У канад. університетах діють програми навч. української мови й літ-ри, засн. укр. ученими: К. Андрусишиним – у Саскачеван. (Саскатун, 1945), Я.-Б. Рудницьким – у Манітоб. (Вінніпег, 1949), В. Кайє-Кисілевським і К. Бідою – в Оттав. (1950), Ю. Луцьким – у Торонт. (1954), О. Старчуком – в Альберт. (Едмонтон, 1960) університетах.

В англомов. літературі К. є чимало творів, у яких зображено побут і характер українців. Уперше українець як літ. персонаж з'явився у повісті «Чужинець» Ральфа Коннора (1909, англ. мовою), однак тут українців показано необ'єктивно, а інколи й спотворено. Чесними і працьовитими вони постали у творах Ф.-Ф. Грова, М. Каллагена, [Г.-Д. Картера](#), Г. Руа, Дж. Мерлена, А. Сторея, Е. Макміллан, Дж. Корніша, Дж. Ріґи, В. Палюка. У кн. нарисів «Люди в кожухах» (Торонто, 1947) *В. Лисенко* стисло подала історію укр. імміграції до К. від її початків до серед. 40-х рр. 20 ст. Це перший істор.-публіцист. твір англ. мовою про канадців укр. походження. У повісті «Жовті чобітки» (Торонто, 1954) *В. Лисенко* змалювала життя вихідців із Буковини в К. у 1920–30-х рр. У її творах використано уривки з віршів Т. Шевченка та ін. укр. поетів, укр. нар. пісень у перекл. О. Іваха, А.-Дж. Гантера, Ф.-Р. Лайвсей. Дж. Уоллес присвятив Т. Шевченку вірш «Шана канадця» (опубл. в англ. перекл. кн. «Тарас Шевченко в Канаді» П. Кравчука, К., 1961). У 2006 Канад. інститут укр. студій і львів. видавництво «Піраміда» видали епіч. роман [З. Бичинського](#) «Ключ журавлів» (написаний у 1920–30-х рр.) про перших укр. переселенців у Зх. К. Різні аспекти життя українців у К. зображено в англомов. творах Л. Андрусишин, Л. Берешко, М. Борської, М. Боцюрків, Л.

Варварука, Т. Галая, Л. Грекул, К. Колибаби, [Дж. Кулик-Кіфер](#), [М. Косташ](#), [Г. Купченко-Фроляк](#), Ю. Купченка, *М. Лазечко-Гаас*, Л. Лангстон, Ш. Митчелл, Г. Потребенко, *М. Скрипуч*, Д. Щура.

Канад. тематику, зокрема життя канадців укр. походження, представлено у творчості багатьох письменників в Україні. У публіцист. нарисах «За океан», «Канадська Україна», повісті «Карпатська ніч», оповіданнях «Бейбі», «Апостоли» і «Надії» Мирослав Ірчан відобразив гіркотне життя першого покоління укр. іммігрантів. Найвизначніші драм. твори – «Родина щіткарів», «Підземна Галичина», «Радій» – Мирослав Ірчан написав у К. Природа К. оспівана у поемі «Ніагара» Івана Кулика (1925). У 1946 у К. й США побував *А. Малишко*; враження від цієї подорожі відображені у зб. «За синім морем» (1950). Канад. українцям адресовано вірші у зб. «Я – син України» (1958), «Пора любові» (1960) Р. Братуня. Його зб. «Батьківський заповіт» (1981; усі – Київ) повністю на канад. тематику; в ній є поезії, присвяч. визнач. укр. художникові в К. В. Курилику. Чимало віршів про К. написав *О. Підсуха*. Укр. імміграції в К. [В. Бровченко](#) присвятив вірш. цикл «Гроновиця Ніагари» (1981) і роман у віршах «Як Мамай до Канади їздив» (1984). З нотатками про подорож до Пн. Америки «О, Канадо!» (1965) та «Океан» (1980) виступив [В. Коротич](#).

Перші укр. перекл. творів канад. авторів з'явилися 1911–19 у Києві. Твори канад. письменника Е. Сетон-Томпсона перекладали [Ю. Будяк](#), Ю. Сірий, О. Кривинюк, П. Макаренко, О. Верес, [В. Купченко](#), Е. Збарська, *Л. Солонько*, *П. Франко* та ін. Ці перекл. вплинули на розвиток анімаліст. літ-ри в Україні, зокрема на творчість В. Кархута. Відчутно активізувалися літ. контакти України і К. після 2-ї світової війни. Окремими вид. вийшли романи Г.-Д. Картера (у перекл. Н. Стешенко, А. Голосова, Ю. Іванова), М. Каллагена (у перекл. В. Коробка та І. Лещенка), Дж. Рігі (у перекл. Н. Стешенко, *П. Соколовського*, *М. Пінчевського*, [Є. Крижевича](#)), повісті Ф. Моуета (у перекл. М. Пінчевського, В. Мусієнка), зб. оповідань Ч. Робертса (у перекл. [В. Коваля](#), Т. Діденко та І. Нечаєвої). 1984 у Києві опубл. зб. «Сучасна канадська повість». У перекл. *С. Павличко* 1981 у Києві вийшла повість «Саджо та її бобри» Сірої Сиви. 1962 у Львові опубл. вибрані поезії Полін Джонсон в оригіналі та укр. перекл. *Д. Павличка*, [М. Коцюбинської](#), В. Глинчака, В. Губарця. Чимало творів канад. літ-ри вміщено у ж. «Всесвіт», зокрема добірки франко-канад. поезії (А. Гранбуа, Р. Ланьє, А. Ебер та ін.) у перекл. [В. Коптілова](#) та *В. Ткаченка* (1976, № 9); англомов.: М. Етвуд у перекл. [О. Буценка](#) (1984, № 5), М. Осборн у перекл. О. Івасюк (2000, № 9/10), Д. Лайвсей у перекл. В. Коротича і В. Сулими (1976, № 9); франкомов.: Р. Ланьє, С. Рутьє, Г. Лапуєнта та ін. – у перекл. [О. Буценка](#), *М. Скуратовського*, *С. Ткаченка*, В. Ткаченка (1984, № 5), Е. Нелліґана в перекл. [Є. Кононенко](#) (1998, № 5/6) канад. поезії; прозу С. Лікока в перекл. [А. Євси](#) (2007, № 7/8), В.-Д. Валґардсона в перекл. А. Муляра (1985, № 7). Окремі перекл. опубл. у ж. «Вітчизна».

У К. встановлено чимало пам'ятників діячам укр. культури. 1939 укр. громадськість К. вживала заходів, щоб спорудити пам'ятник Т. Шевченку у Вінніпезі (у парку «Сейнт-Джонс»), але канад. влада тоді не дала дозволу. Два десятиліття пізніше, завдяки домаганням і кампанії КУК публічно відзначити 100-ліття роковин Шевченка і 70-ліття укр. поселень в К., 9 липня 1961 прем'єр-міністр К. Дж. Діфенбейкер відкрив пам'ятник Великому Кобзареві (скульптор [А. Дараґан](#)) на тер. Манітоб. парламенту у присутності понад 40 тис. глядачів, після чого відбувся урочистий хор. концерт за участі Вінніпез. симф. оркестру. 1 липня 1951 у місцевості Палермо встановлено пам'ятник Т. Шевченку роботи укр. скульпторів [М. Вронського](#) та *Б. Олійника* як дарунок українського народу українцям К. На граніт. п'єдесталі – бронзова постать Т. Шевченка в динаміч. позі (заввишки у 5 м, вагою – у 2 т). На урочистій церемонії відкриття першого пам'ятника Т. Шевченку на амер. континенті були присутні 45 тис. людей різних національностей. 29 липня 1952 відкрито поруч із пам'ятником Музей ім. Т. Шевченка з великою кількістю експонатів, подаров. із Держ. музею Т. Шевченка у Києві (репродукції автографів, фотокопії архів. матеріалів, картини відомих художників, копії малюнків Т. Шевченка, копія посмерт. маски укр. поета). У липні–серпні 1976 за актив. участі М. Скрипник ред. «The Ukrainian Canadian» випустила спец. шевченків. номер, присвяч. 25-річчю встановлення пам'ятника поету в Палермо. У ніч з 15 на 16 вересня 1988 невідомі спалили приміщення музею з експонатами. Вдалося врятувати лише посмертну маску поета, що є копією маски-оригіналу з музею в Києві. Музей досить швидко відновлено завдяки допомозі з України і перенесено до Торонто (відкрито 8 вересня 1995). Він функціонує досить активно, випускає інформ. бюлетень, має інтернет-сторінку. У ніч на 30 грудня 2006 пам'ятник Т. Шевченку був викрадений невідомими. Пам'ятник Т. Шевченку з мармуру роботи укр. скульптора [А. Ігнащенка](#) є в Тіммінсі (провінція Онтаріо). Фундамент пам'ятника спорудив місц. мешканець – італієць С. Фурлетті. Пам'ятник відкрито з ініціативи Товариства об'єднаних укр. канадців у Кобзаревому парку 25 серпня 1984. Імпозант. пам'ятник Т. Шевченку на величному постаменті відкрито в Оттаві 26 червня 2011 (скульптор Л. Молодожанин). Поруч із постаттю молодого поета – 3 композиції: «Гайдамаки», «Катерина з немовлятком», «Бандурист». На відкриття пам'ятника з'їхалося дуже багато шанувальників поета та українства загалом. Відзначали водночас 20-ліття незалежності України та 120-річчя укр. поселень у К. Л. Молодожанин не дожив до відкриття пам'ятника. Пам'ятник подарувала громаді його дружина, яка померла наступ. дня після відкриття пам'ятника.

Як дарунок українського народу також встановлено пам'ятники В. Стефанику – в Едмонтоні (1971), Лесі Українці – в Саскатуні (1976). У Вінніпезі – пам'ятники І. Франку (1956), М. Шашкевичу (1961); у Торонто – Лесі Українці (1975). У 1987 встановлено пам'ятник Володимирі Великому (копія пам'ятника Володимирі Великому у Києві; скульптор В. Епп) побл. кафедрал. православ. собору Пресвятої Трійці у Саскатуні. 1971 створ. музей-скансен «Культурна спадщина українського села» (за 50 км на Сх. від Едмонта; від 1975 – держ.,

підпорядк. Мін-ву культури Альберти) з оригін. будинками перших укр. поселенців в Альберті, на тер. якого встановлено пам'ятник «Піонерська родина» (скульптор Л. Молодожанин).

Р. П. Зорівчак

Українська музика в Канаді. Початок укр. муз. діяльності в К. пов'яз. із прибуттям перших укр. переселенців наприкінці 19 ст. Це були переважно хлібороби, які тяжко працювали. Єдиною розрадою та потіхою укр. емігрантів була нар. пісня, що єднала їх з далекою Батьківщиною і додавала сили долати негоди чужої землі. Спочатку муз. діяльність обмежувалася лише обряд. та реліг. гуртовими співами і танц. (інструм.) музикою. Жартівл. і танц. пісні в супроводі простих сільс. муз. інструментів звучали під час забав та весіль. Ця самодіял., подекуди примітивна, але щира муз. діяльність спиралася на оригін., першоджерел. укр. муз. традиції. Етнографи та фольклористи, зокрема [Т. Кошиць](#), [Р. Климаш](#), К. Пікок, вказують на майже повне відновлення в К. укр. нар. музики. Інструм. музика цього періоду існувала передусім як супровід до обряд. та розважал. святкувань. Ще не було організов. муз. гуртів. Музиканти поодинці або у складі невеликого гурту грали на інструментах, привезених з рідного села, або на саморобних (напр., на цимбалах). Згодом укр. емігранти організовували також аматор. хори, театр. гуртки та громад. школи, де навч. грі на муз. інструментах.

З поч. 2-ї хвили імміграції відбулося значне пожвавлення укр. муз. життя, що набуло ознак професійності. Спираючись на глибоко вкорінені традиції гуртового співу, постали світс. та церк. хори, згодом – театр. трупи і товариства, інструм. ансамблі, а також численні гуртки нар. танців. Центром укр. муз. діяльності став Вінніпег. У ньому творили відомий хор. диригент і композитор [О. Кошиць](#), який переїхав зі США, 1941–44 працював на літніх вищих освіт. курсах; видат. музикознавець, муз. критик, хор. диригент і композитор *П. Маценко*; блискучий концерт. піаніст і композитор І. Мельник; фольклор. хореограф [В. Авраменко](#), який 1926 заснував у К. Школу укр. нац. театру (згодом «Балет Авраменка»); диригент, театр. реж., нотовидавець, композитор Є. Турула та ін. У Вінніпезі 1923 дебютував скрипаль [Т. Губицький](#). 1938 відомий співак [М. Голинський](#) розпочав концертне турне містами К. і США. Незабаром організов. муз. діяльність набула розвитку в Едмонтоні, Торонто, Монреалі та ще в декількох менших містах. Серед перших інструм. ансамблів – духові та мандолінні оркестри, створ. при громад. установах, зокрема Укр. робітн.-фермер. домі. Перший мандолін. оркестр створ. 1921 у Вінніпезі, 1926 там постали оркестри при Укр. храмі праці (муз. кер. П. Угринюк), 1927 – при Укр. нар. домі (муз. кер. *В. Парасюк*). Декілька подіб. оркестрів з'явилися і в ін. містах. Перший духовий оркестр «Бандурист» створ. 1916 у Вінніпезі. 1919 організовано духовий оркестр у Монреалі. Також існували оркестри з найрізноманітнішим складом, які брали участь у громад. святкуваннях і гуляннях, були

невід'єм. частиною театр. і оперетк. вистав.

Після 2-ї світової війни укр. муз. життя в К. розвивалося швидкими темпами і набуло небувалої інтенсивності. Це пов'яз. із числен. імміграцією укр. профес. музикантів, що прибували з Європи, молодією генерацією українців-канадців, впливом радіо і звукозапису на муз. творчість та виконавство. З'являлися нові муз. центри, школи, організації. Укр. муз. діячів у К. поділяють на 3 осн. групи: 1) ті, які одержали муз. освіту в Україні: О. Кошиць, [С. Єременко](#), [І.-Б. Весоловський](#), Ю. Фіала; 2) ті, які приїхали до К. дітьми або юними: Л. Мельник, З. Лавришин; 3) ті, які народилися в К.: О. Павук, [Г. Кулеша](#), В. П'юра, [Л. Кузьменко](#), В. Сидоренко, [Р. Гурко](#). Твори цих композиторів виконують під час проведення укр. урочистих заходів, також вони звучать у заг.-канад. концерт. програмах, радіо- і телепередачах. Твори Ю. Фіали, О. Павука, С. Єременка, Г. Кулеші, В. П'юри, Л. Кузьменко доволі часто входять до репертуару канад. симф. оркестрів, їх виконують у програмах регуляр. абонемент. концертів.

Найпоширеніша діяльність числен. хор. ансамблів, які є невід'єм. частиною майже всіх громад. та муз. заходів українців К. Серед них найвідоміші у Вінніпезі – Хор О. Кошиця, який здійснив низку турне по К. і виступав на Канад. радіо і телебаченні (муз. кер. О. Кошиць, згодом – [В. Климків](#)); у Монреалі – хор «Україна» (муз. кер. [Н. Городовенко](#)); в Едмонтоні – чол. хор «Дніпро» (муз. кер. *Р. Солтикевич*), мішаний хор «Дніпро» (муз. кер. [М. Дитиняк](#)); у Ванкувері – хор «Волошки»; у Торонто – великий хор, оркестр і танц. ансамбль «Муз. ансамбль ім. Т. Шевченка» (муз. кер. [Є. Дольний](#)); хор «Прометей» (муз. кер. *Л. Туркевич*, згодом – [В. Кардаш](#)); дівочий хор «Веснівка» (муз. кер. [К.-Г. Зорич-Кондрацька](#)). Деякі з духових оркестрів діяли при громад. та молодіж. організаціях, напр., «Батурин» при Союзі укр. молоді К. в Торонто (муз. кер. В. Кардаш). Симф. музику виконують «Муз. ансамбль ім. Т. Шевченка» в Торонто, укр. оркестр «Євшан» у Саскатуні (муз. кер. Б. Вовк), Камер. струн. оркестр Муз. інституту в Торонто (муз. кер. [І. Ковалів](#)). 1951 Укр. муз. школа у Монреалі під керівництвом О. Юран-Сушко здійснила постановку дит. опери «Коза-дереза» М. Лисенка. 1978 засн. Товариство укр. опери К. (муз. кер. В. Колесник). 1979–94 здійснено постановки опер у Торонто: «Купало» А. Вахнянина, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, «Алкід» Д. Бортнянського, «Роксолана» Д. Січинського. Естрадна музика значно розвинулася у 1960–70-х рр. Набули популярності ансамблі подружжя Склеповичів «Mickey and Bunny» та «D-Drifters-5» у Вінніпезі, інструм. квартет «Рушничок» у Монреалі, естрадні вокалісти Джулієтт, Л. Білаш, [І. Карасевич](#), [Е.-Д. Іванко](#), [Л. Ковальчук](#). Серед джаз. виконавців особливо відомий І. Стечишин (Дж. Стеч) з Едмонта.

Інструменталісти-солісти й камерні артисти займають важливе місце як в укр., так і в заг.-канад. муз. житті. Серед піаністів найвидатніша постать – піаністка світ. слави [Л. Колесса](#), яка мешкала в Торонто від 1942. Також відомі піаністи І. Мельник, [М.-М. Барабаш](#), Р. Гресько, *Л. Мельник*, *Х. Петровська*, [І. Жук](#), [Л. Жук](#), [З. Кушпета](#), [С. Жовнір-Клос](#), К. Олешкевич.

Серед знаних скрипалів – І. Кучмій, В. Баб'як, М. Бартен, П. Басса, М. Брат, І. Москалик, [Д. Гресько](#), Є. Гусарук, В. Приставський, С. Старик, альтист Ж. Станик; віолончелістів – О. Квасняк, [Х. Колесса](#), Ан. Лисий, Р. Борис, бандуристів – М. Мішалов. Найвідоміші вокалісти: І. Мигаль, А. Чорнодольська, Дж. Ковальчук, Р. Росляк, [Л. Зюбрак](#), С. Федчук, [Л. Волянська](#), [І. Коломиєць](#), І. Черняк, А. Піддубна-Лисенко, [М. Голинський](#), С. Семчишин, [Й. Гошуляк](#), П. Черняк, Т. Куліш.

Укр. музика, зокрема нар., займає важливе місце в різноманіт. програмах числен. громад. заходів та нар. укр. фестивалів. Серед найвідоміших фестивалів – «Писанка» (Вегревіль), «Український фестиваль» (Дофін), «Bloor West Village Festival» (Торонто). У Торонто від 1970 проходить щоріч. Укр. муз. фестиваль (засн. М.-М. Барабаш), у якому беруть участь молоді музиканти з К., які виконують виключно твори укр. композиторів; від 1980 кожні 5 р. – Міжнар. муз. фестиваль ім. С. Людкевича. В Едмонтоні діє Укр. муз. товариство Альберти (Асоц. академ. музикантів) і Муз. фундація тисячоліття (надає підтримку муз. вид.).

Гастролі митців з України значно прискорили темп укр. муз. життя в К. Від 1960-х рр. чимало артистів виступали у різних містах К. 1961 диригент *Ю. Луців* диригував симф. оркестром Вінніпега. Під час проведення Міжнар. фестивалю світ. виставки «Експо-67» в Монреалі виступили співаки [Т. Дідик](#), *В. Река*, *А. Солов'яненко*, [А. Кікоть](#). 1978 диригент [А. Авдієвський](#), баритон [Д. Гнатюк](#), сопрано *Є. Мірошниченко* у складі колективу Київ. театру опери та балету ім. Т. Шевченка представляли муз. мистецтво України в 16-ти містах К. 1988 Держ. капела бандуристів УРСР концертувала в Торонто під час її турне по Пн. Америці. Від 1962 у найбільших містах К. гастролювали Ансамбль нар. танцю УРСР ім. П. Вірського і Укр. нар. хор ім. П. Верьовки. 1990 хор хлопчиків «Дударик» виступав в Едмонтоні. У 1970–80-х рр. відбулися гастролі декількох музикантів та ансамблів з К. в Україні, зокрема «Муз. ансамблю ім. Т. Шевченка» (1970, у 8-ми містах), Хору О. Кошиця (1978), Й. Гошуляка. Від 1990 значно зросли виступи канад. митців і ансамблів в Україні. Після здобуття Україною незалежності до К. виїхали деякі музиканти, лише частина з яких, зокрема композитор *О. Яковчук*, співачка і хор. диригент *Т. Навольська*, піаністка *О. Білейчук*, музикознавець [Д. Дувірак](#), активно включилися в укр. муз.-громад. діяльність у К.

Л. Жук

Фотоілюстрації



Рекомендована література

1. С. Н. Young. The Ukrainian Canadians: A Study in Assimilation. Toronto, 1931;
2. Пропам'ятна книга Української Греко-Православної Церкви в Канаді. Вінніпег, 1938;
3. Пропам'ятна книга поселення українського народу в Канаді, 1891–1941. Йорктон, 1941;
4. Чумер В. Спомин про переживання перших українських переселенців у Канаді 1892–1942. Вінніпег, 1942;
5. Ювілейна книга 25-ліття Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні. Вінніпег, 1945;
6. Пропам'ятна книга Українського Народного Дому у Виннипегу. Виннипег, 1949;
7. Пропам'ятна книга отців Василіян у Канаді, 1902–52. Торонто, 1953;
8. Р. Yuzyk. The Ukrainians in Manitoba: A Social History. Toronto, 1953;
9. Казимира Б. Митрополит Андрій Шептицький та канадські українці. Торонто, 1954;
10. Тесля І. Розселення українців у Канаді. Вінніпег, 1957;
11. Рудницький Я.-Б. Канадські місцеві назви українського походження. Вінніпег, 1957;
12. V. J. Kaye. Participation of Ukrainians in Political Life of Canada. Winnipeg, 1957;
13. Кравчук П. На новій землі. Торонто, 1958;
14. V. J. Kaye. Early Ukrainian Settlements in Canada, 1895–1900: Dr. Josef Oleskow's Role in the Settlement of the Canadian Northwest. Toronto, 1964;
15. Марунчак М. Студії до історії українців Канади. Т. 1–5. Вінніпег, 1964–80;
16. Кравчук П. Український соціалістичний рух в Канаді (1907–1918). Торонто, 1976;
17. J. Kolasky. The Shattered illusion: The History of Ukrainian Pro-Communist Organizations in Canada. Toronto, 1979;
18. A Statistical Compendium on the Ukrainians in Canada, 1891–1976. Ottawa, 1980;
19. Ukrainians in the Canadian City. Special issue of Canadian Ethnic Studies. Calgary, 1980;
20. Changing Realities: Social Trends among Ukrainian Canadians. Edmonton, 1980;
21. A Heritage in Tradition: Essays in the History of Ukrainians in Canada. Toronto, 1982;
22. F. Swyrypa, J. H. Thompson. Loyalties in Conflict: Ukrainians in Canada during the Great War. Edmonton, 1983;
23. Савчук С., Мулик-Луцик Ю. Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді. Т. 1–3. Вінніпег, 1987;

24. Continuity and Change: The Cultural Life of Alberta's First Ukrainian. Edmonton, 1988;
25. T. M. Prymak. Maple Leaf and Trident: The Ukrainian Canadians during the Second World War. Toronto, 1988;
26. Ukrainians in Toronto. Special issue of Polyphony. Toronto, 1988;
27. L. Y. Luciuk, B. S. Kordan. Creating a Landscape: A Geography of Ukrainians in Canada. Toronto, 1989;
28. The Ukrainian Religious Experience: Tradition and the Canadian Cultural Context. 1989;
29. Canada's Ukrainians: Negotiating band Identity. Toronto, 1991;
30. O. T. Martynowych. Ukrainians in Canada: The Formative Period, 1891–1924. Edmonton, 1991;
31. F. Swyripa. Wedded to the Cause: Ukrainian-Canadian Women and Ethnic Identity, 1891–1991. Toronto, 1993;
32. W. W. Isajiw, A. Makuch. Ukrainians in Canada // Ukraine and Ukrainians throughout the World. Toronto, 1994;
33. L. Y. Luciuk. Searching for Place: Ukrainian Displaced Persons, Canada, and the Migration of Memory. Toronto, 2000;
34. Макар Ю., Макар Л. З Україною в серці. Чц., 2003;
35. Макар В. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади. Чц., 2006;
36. Архівна україніка в Канаді. К., 2010.
37. Кравчук П. Українська література в Канаді. К., 1964;
38. Його ж. Іван Франко серед канадських українців. Л., 1966;
39. Yar Slavutych. Ukrainian Literature in Canada. Edmonton, 1966;
40. Кравчук П. І. Українці в канадській літературі // Всесвіт. 1967. № 2;
41. O. Prokopiw. The Ukrainian translations of Shakespeare's sonnets: a stylistic analysis. Ottawa, 1976;
42. Кравчук П. Василь Касіян і Канада // Всесвіт. 1979. № 10;
43. Зорівчак Р. П. Франко належить усім канадцам // Жовтень. 1983. № 5;
44. Овчаренко Н. Ф. Українсько-канадські літературні зв'язки. К., 1984;
45. Анотована бібліографія української літератури в Канаді: Канад. книжк. вид. 1908–1983. Едмонтон, 1984;
46. Зорівчак Р. П. Твори Івана Франка на сторінках «The Ukrainian Canadian» (1947–1983) // Укр. літературознавство. 1984. Вип. 42;
47. Жулинський М. «Українці в канадській літературі» // ЛУ. 1987, 30 квіт.;
48. Овчаренко Н. Ф. Українська література на канадській землі // Укр. література в заг.-слов'ян. і світ. контексті. Т. 3. К., 1988;
49. Яр Славутич. Традиція та модернізм в українсько-канадській поезії // Studia Ucrainica. 1988. № 4;
50. Зорівчак Р. П. Шевченко в англomовному світі // Шевченко і світ. К., 1989;
51. Її ж. «Forum» about Shevchenko // Ukraine. 1989. № 12;
52. L. Grekul. Leaving Shadows: Literature in English by Canada's Ukrainians. Edmonton, 2005;

53. Taras Shevchenko statue stolen from Ontario park // The Ukrainian Weekly. 2007, 7 Jan.;
54. Михайліва Н. Понівечений Шевченко як ознака розчленованої нації // Основа. 2007, берез.-квіт.;
55. A. Gregorovich. Taras Shevchenko Museum // Ukrainian Canadian Herald = Укр.-канад. вісн. 2009, січ.;
56. Козачук А. М. Перекладацький доробок Роми Франко. Загальний огляд // Вісн. Житомир. університету. 2011. Вип. 58. Філол. науки; Taras Shevchenko monument to be unveiled in Ottawa // The Ukrainian Weekly. 2011, 29 May;
57. Зорівчак Р. П. Сприйняття творчості Тараса Шевченка в Канаді // Україна: культурна спадщина, нац. свідомість. Л., 2012. Вип. 21: Scripta manent: Ювіл. зб. на пошану Б. Якимовича; Українські видання перекладної дитячої літератури від 1900 до 2011 рр. Хн., 2012.
58. P. Bassa. Ukrainian Music Culture in Canada. Montreal, 1955;
59. R. Klymash. The Ethnic Folk Festival in North America Today // Українці в амер. та канад. суспільствах. Джерзі Сіті, 1976;
60. M. Marunchak. The Ukrainian Canadians: A History. Winnipeg; Ottawa, 1982;
61. Черевик Б. Українська інструментальна музика в Альберті // Зх.-канад. зб. Едмонтон, 2000. Ч. 4.

Бібліографічний опис:

Канада / Р. П. Зорівчак, Л. Жук// Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2012. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-11020>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).